

2. Галан Я.П. Олімпійська освіта в контексті патріотичного виховання дітей : монографія. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. – 216 с.

3. Галан Я.П., Огнистий А.В., Огниста К.М., Бешлей О.В. (2022). Інноваційні форми олімпійської освіти в процесі дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*, Вип. 49. Т. 1. С. 32-38.

4. Дутчак М. (2015). Парадигма оздоровчої рухової активності: теоретичне обґрунтування і практичне застосування. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. (2), С. 44-52.

5. Приходько В. В. (2016). Рухова активність. Звичка до занять фізичною культурою. Фізкультурна діяльність особи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 1 (55). С. 293-35.

Грубар І.Я. <https://orcid.org/0000-0002-0809-1299>
Грабик Н.М. <https://orcid.org/0000-0002-8882-9782>
Гулька О.В. <https://orcid.org/0000-0002-8364-5941>

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК АДАПТИВНОГО СПОРТУ

**Тернопільський національний педагогічний університет
ім. В. Гнатюка**

Анотація. У статті предствлені результати дослідження умов виникнення та розвитку адаптивного спорту, як засобу соціальної інтеграції осіб з особливими потребами. Визначено зміну ставлення суспільства до людей із фізичними вадами в історичному аспекті: починаючи від фізичного знищення, невизнання, ізоляції до необхідності соціальної інтеграції. На основі аналізу досліджень закордонних і вітчизняних фахівців визначено різноманітні підходи до періодизації розвитку адаптивного спорту загалом і в Україні зокрема.

Ключові слова: адаптивний спорт, особи з особливими потребами, соціальна інтеграція.

Annotation. The article presents the results of research into the conditions for the emergence and development of adaptive sports as a means of social integration of persons with special needs. The change in society's attitude to people with physical disabilities in the historical aspect is determined: starting from

physical destruction, non-recognition, isolation to the need for social integration. Based on the analysis of research by foreign and domestic specialists, various approaches to the periodization of the development of adaptive sports in general and in Ukraine in particular have been determined.

Key words: adaptive sports, persons with special needs, social integration.

Актуальність теми дослідження. З'ясовуючи розуміння сучасних підходів до проблеми інвалідності, доцільно розглядати її в історичному аспекті. Проблеми щодо сприйняття осіб з інвалідністю, починаються ще з доісторичних часів, коли ставлення до непрацездатних осіб у суспільстві змінювалося, залежно від соціально-історичного досвіду та організації їх повсякденного життя.

Під час вивчення будь-якого суспільного явища, основним є питання, що зумовило його появу, регулює функціонування в даний час і розвиток в майбутньому, тому структуру системи знань про спорт інвалідів варто ідентифікувати із структурою та особливостями цього соціального явища.

На початковому етапі виникнення будь-якої нової галузі знань, спочатку відбувається поява окремих її елементів, поступове формування та розвиток, а вже потім – закріплюється назва, відображається зміст та об'єкт її вивчення. До такої галузі – належить адаптивний спорт. Тому, з'ясування умов його виникнення, розширення знань для його розвитку, дають підставу не тільки поглибити теорію спорту осіб з інвалідністю, а й допоможуть визначити актуальні проблеми, що характерні для сучасного етапу його розвитку [1, 2].

Багаторічний досвід роботи вітчизняних фахівців вказує на те, що одним з найбільш дійових методів реабілітації осіб з обмеженими можливостями є засоби фізичного виховання. Це дає підстави для активних занять фізичною культурою і спортом.

В останні десятиріччя особлива увага фахівців приділяється проблемі соціальної і фізичної реабілітації осіб з інвалідністю засобами фізичного виховання з метою відновлення здоров'я, залучення їх до суспільно-корисної праці та занять спортом. Повне відновлення працездатності та повернення їх до професійної діяльності спостерігається винятково не часто. У

зв'язку з цим проблема реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю набуває особливої актуальності [2, 4].

Мета дослідження – виявити умови виникнення та особливості розвитку адаптивного спорту, як засобу соціальної інтеграції осіб з особливими потребами.

Методи дослідження: теоретичний аналіз спеціальних літературних джерел і матеріалів мережі Internet; діагностичні методи (метод експертних оцінок); вивчення і узагальнення передового та інноваційного досвіду.

Результати досліджень.

Ставлення до захворювань та людей з інвалідності змінювалося з розвитком суспільства. Так, у античному світі соціальне ставлення до інвалідності та захворювань було негативним, вони вважалися покаранням за гріхи. Проте, у Стародавній Греції – у Спарті – колишні воїни, які стали інвалідами, користувалися підтримкою та матеріальним забезпеченням, незважаючи на негативне ставлення до слабкості в цілому. З виникненням християнства, виникають зміни у ставленні до знедолених, в тому числі інвалідів.

Проте на багато століть раніше, із часів князя Володимира, церква та держава почали здійснювати підтримку й допомогу хворим і вбогим. У Київській Русі підтримку від церкви отримували всі діти, які мали фізичні вади, називались «убогими» або «каліками». Перші спроби надання допомоги особам із вадами розвитку відбувалися ще в X–XI ст., і в цьому велике значення мав Києво-Печерський монастир.

Значно збільшилася кількість інвалідів, які виховувались у притулках у першій половині XVI ст. Священники засновували в себе притулки, лікарні, богадільні для сиріт, старців. Монастирі опікувались особами з психофізичними порушеннями де спільно із здоровими дітьми виховувались «убогі» – сліпі, німі й глухі. Проте, ця допомога носила лише епізодичний характер, не мала достатнього фінансування та освічених фахівців.

У XIX ст. виникають перші спеціалізовані виховні заклади для дітей з вадами слуху, мови та зору, розумовою відсталістю. Наприкінці XIX ст. виникає і перший спортивний клуб глухих (1888 р., Берлін). Після I Світової війни, що спричинила значне збільшення кількості інвалідів, зростає соціальний запит на їхню суспільну адаптацію, і виникають державні програми та системи їхнього соціального захисту.

Соціальна система фізичного виховання і спорту інвалідів, на відміну від систем фізичного виховання, виникає не як засіб забезпечення потреб війська у добре підготовлених новобранцях, а як засіб соціальної та фізичної реабілітації.

У ХХ ст. разом із розвитком олімпійського спорту, зростає соціальне значення спорту загалом, спортивні пріоритети з'являються і у соціальній реабілітації інвалідів. З 1924 р. проводяться Міжнародні ігри глухих (з 1967 р. – «Всесвітні ігри глухих», з 2001 – «Дефлімпійські ігри»), з 1952 – Міжнародні Сток-Мандевільські ігри, які у 1960 р. перетворилися на сучасні Паралімпійські ігри, з 1968 р. – Міжнародні ігри Спеціальних Олімпіад (з 1991 р. – «Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад»). У сучасний період спорт інвалідів, стає одним із важливих чинників суспільного та політичного життя. Організація Об'єднаних Націй оголосила 1986 р. Міжнародним роком Спеціальних Олімпіад, у 1995 р. Папа Іоанн Павло II видав перший за всю 2000-річну історію християнства Папський Декрет на підтримку спортивних змагань, відзначивши перемогу людини над фатальними наслідками долі, щороку відзначається міжнародний день осіб з інвалідністю.

В СРСР, 23 листопада 1981 р. відбулася I науково-практична конференція «Фізична культура і спорт інвалідів», відтоді, щорічно, стали проводити літні та зимові спортивні ігри інвалідів із залученням спортсменів із різних союзних республік. Із 1990 р. серед осіб з особливими потребами стали проводитися чемпіонати та першості СРСР з окремих видів спорту (легкої атлетики, плавання, волейболу сидячи, стрільби з лука, настільного тенісу, шашок, шахів). Змагання проводилися в різних союзних республіках, одночасно з ними організовувалися круглі столи, семінари, де вивчали передовий досвід.

В Україні 1989 р. вважається початком нового етапу розвитку фізкультурно-спортивного руху осіб з особливими потребами. Починається активне створення фізкультурно-спортивних та оздоровчих клубів інвалідів. Надалі ці громадські об'єднання стали основою для створення національних федерацій спорту інвалідів із різними видами уражень. Об'єднавшись, ці федерації у 1992 р. створюють Національний комітет спорту інвалідів України, що представляє Україну в міжнародному паралімпійському та дефлімпійському русі та виконує функції Національного паралімпійського комітету й Національного

дефлімпійського комітету. У 1993 р. було створено Український центр фізичної культури та спорту інвалідів «Інваспорт» і його регіональні відділення, які разом формують державну політику з питань фізичної культури й спорту інвалідів та забезпечують успішні виступи паралімпійців і дефлімпійців України на міжнародних змаганнях і по сьогодні.

Професійна діяльність і соціальна активність осіб з інвалідністю визначається фізичним станом і функціональними можливостями організму. Тому, фізкультурно-спортивні заходи є дуже важливими як для самого інваліда, так і для суспільства загалом, через те, що спортивно-оздоровча робота пов'язана з економічною рентабельністю, підвищенням працездатності, зменшенням захворюваності, активізацією суспільної та професійної діяльності осіб з інвалідністю, покращанням якості їх життя, як повноправних членів суспільства.

Такі науковці (Ю. А. Бріскін, С. Ф. Матвеев), виділяють головні етапи розвитку адаптивного спорту за його основними напрямками. Так, Ю. А. Бріскін [2, 3] за аналогією з періодизацією ігор Олімпіад спочатку визначив періоди розвитку таких суспільних явищ, як паралімпійський, дефлімпійський спорт і рух спеціальних олімпіад. Наступним кроком він спробував визначити загальну періодизацію ігор інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху (табл. 1).

Періодизація ігор інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху

Періоди	Характеристика
I період (1924–1948 рр.)	Розвиток спорту інвалідів характеризується проведенням лише Дефлімпійських ігор, що проходили з 1924 р. під назвою «Міжнародні тихі ігри». У 1924 р. створено Міжнародний спортивний комітет глухих.
II період (1952–1988 рр.)	У 1952 р. відбулися I Міжнародні Сток-Мандевільські ігри, що в 1960 р. еволюціонують у Паралімпійські ігри. Створено основні організаційні структури паралімпійсько-го спорту (у 1989 р. через об'єднання шести міжнародних спортивних організацій інвалідів створено Міжнародний паралімпійський комітет). У 1968 р. проведено I Міжнародні ігри спеціальних олімпіад та створено добровільну організацію «Спеціальна олімпіада Інтернешнл». У 1988 р. відбулось офіційне визнання МОК Міжнародної організації «Спеціальна олімпіада».
III період (із 1992 р. до сьогоднішнього дня)	Активізується інтеграція спорту інвалідів до системи міжнародного олімпійського руху; Відбувається остаточне оформлення Паралімпійських ігор, які проводяться під керівництвом Міжнародного паралімпійського комітету на олімпійських спортивних об'єктах; Ігри спеціальних олімпіад проводяться під назвою «Всесвітні ігри спеціальних олімпіад»; Всесвітні ігри глухих змінюють свою назву на Дефлімпійські, а Міжнародний спортивний комітет глухих перетворюється на Дефлімпійський комітет.

Отже, наявні дослідження вітчизняних фахівців щодо умов становлення адаптивного спорту, ґрунтуються на різних показниках (нозологічних особливостях осіб із інвалідністю,

ролі та значення рухової активності в їх лікуванні, приналежності адаптивного спорту до міжнародного олімпійського руху) не надають можливості повноцінно в історичному ракурсі оцінити особливості розвитку адаптивного спорту під впливом соціально-економічних, культурних, політичних та інших чинників і передбачають необхідність проведення подальших наукових розробок у зазначеному напрямку.

Висновки. Ставлення до осіб з вродженими чи набутими вадами, змінюється у процесі розвитку суспільства та формує різне до них ставлення, від негативного і байдужого до терпимого й активно-творчого, що прослідковується при вивченні історичних передумов виникнення й розвитку адаптивного спорту. Інтеграція в суспільство осіб з обмеженими можливостями передбачає надання їм не тільки прав, а й реальних можливостей брати участь у всіх видах і формах соціального життя, включаючи заняття фізичними вправами і спортом нарівні з іншими громадянами.

Список літератури.

1. Адаптивний спорт. Навчальний посібник /С.Ф. Матвеев, та ін. Київ: ТОВ «НТП» «Інтерсервіс», 2014. 116с.
2. Історичні, організаційні та соціальні аспекти розвитку спорту інвалідів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. вих. і спорту / [С. Ф. Матвеев, Ю. А. Бріскін, І. О. Когут та ін.] К. : Асконіт, 2011. 250 с.
3. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів : [підруч. для студ. ВНЗ фіз. вих. і спорту] / Ю. А. Бріскін. – К. : Олімп. л-ра, 2006. 263 с.
4. Рубцова Н.О. Адаптивний фізкультурно-спортивний рух як фактор соціальної адаптації інвалідів різних категорій //Теорія и практика фізичної культури, 1998. №5. С.44-46.